

Beata Gibas, Grażyna Dębska

Wydział Zdrowia i Nauk Medycznych, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego

Zasadność tradycji i symboliki we współczesnym pielęgniarstwie

The legitimacy of tradition and symbolism in contemporary nursing Abstract

The symbols, traditions and ceremonies in nursing have a long tradition and history. There are four symbols of nursing: nursing cap, a hymn, an oil lamp and nursing uniform. The aim of this study was to evaluate the merits of continuing the tradition and symbolism in contemporary nursing in the opinion of students and nurses. The study included 79 nurses supplementing their education and 64 undergraduate nursing students of the Cracow Academy. For students and nurses, the most important is taking the oath by graduates and being worn a nursing cap during the ceremony. According to 77% of nurses nursing caps should not be work during work. About 45% of students would like to wear a nursing cap, because it is a symbol of membership of the professionals (62%). According to 46% of nurses and 75% of students, the traditions in nursing should be cultivated. The most needed traditions in nursing are the solemn oath and the capping ceremony. According to most respondents the traditions should be cultivated in the current system of education.

Key words: symbols, traditions, nursing

Wprowadzenie

Zawody pielęgniarki i położnej mają bogatą tradycję i historię. Istnieją pewne symbole, które nieodzownie kojarzą się z tymi profesjami. Symbole pozwalają na integrację zawodową, zachowanie wewnętrznej hierarchii oraz łatwiejszą identyfikację tych grup zawodowych przez pacjentów. Dodatkowo dają możliwość kreowania wizerunku osobistego i społecznego pielęgniarek i położnych [3]. Do podstawowych symboli w pielęgniarstwie zalicza się: czepki pielęgniarski, mundur pielęgniarski, hymn pielęgniarski oraz lampkę oliwną (tzw. lampkę Nightingale) [2, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15]. Obecnie w Polsce zastosowanie w praktyce ma tylko jeden symbol – mundur pielęgniarski.

Ponadto funkcjonują również pewne ceremonie, które kojarzone są z pielęgniarstwem. Zalicza się do nich: czepkowanie, paskowanie, ślubowanie oraz Międzynarodowy Dzień Pielęgniarki i Położnej [2, 6, 8, 13]. Nasuwają się w związku z tym pytania, czy tradycyjne i na miarę współczesnych czasów czepki oraz stroje pielęgniar-

gniarki i położnej powinny wrócić do łask, czy ich powrót podkreśliłyby bardziej kompetencje i profesjonalizm tych zawodów?

Symbole pielęgniarские

Czepek pielęgniarский

Symbol ten służył pierwotnie jako nakrycie głowy. Miał kształt owalny, z dwucentymetrowym poziomym paskiem w kolorze czarnym (dla pielęgniarki) lub czerwonym (dla położnej). Wyróżnia się trzy typy czepków: czepek z welonikiem, motylek i czepek okrągły. W Polsce od 1991 roku czepki mają zastosowanie tylko przy stroju galowym. W codziennej praktyce symbol ten został zastąpiony przez identyfikator przypinany do kłapy munduru. Czepek miał symbolizować pokorę oraz chęć niesienia pomocy [2, 5, 6, 8, 12, 13, 14, 15].

Do roku 1990 czepek pielęgniarский był obowiązkowym elementem stroju każdej pielęgniarki i położnej. Prawo do jego noszenia regulowało pismo wydane przez Ministra Zdrowia 8 lutego 1950 roku (Dz.U. Min. Zdr. z 5 lutego 1950 r.), według którego tylko osoby, które ukończyły szkołę pielęgniarскую mogły nosić czepek pielęgniarский. Widniał na nim czarny pasek o szerokości 2 cm [6, 15].

Obecnie czepek nie jest obowiązkowym elementem umundurowania personelu pielęgniarского. 12 grudnia 1990 roku podczas obrad I Krajowego Zjazdu Pielęgniarek i Położnych obradowano nad zastąpieniem czepka pielęgniarского odpowiednimi identyfikatorami zawodowymi. Podczas Krajowego Zjazdu została uchylona konieczność noszenia czepka jako elementu, który pozwala odróżnić pielęgniarkę od pozostałego personelu medycznego. Wprowadzono wtedy obowiązek legitymowania się odpowiednim identyfikatorem, który miał być przypinany do munduru. Treść identyfikatora została ogólnie ustalona przez okręgowy organ samorządowy i miała zawierać: imię i nazwisko pielęgniarki oraz jej tytuł zawodowy. Czepek pielęgniarский jest (zgodnie z postanowieniami XV Krajowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego) obowiązkowym elementem stroju galowego każdej pielęgniarki i położnej [15].

Mundur pielęgniarский

Najprościej mówiąc mundur pielęgniarский to zestaw odzieży, na który składa się: czepek, fartuch (najczęściej z szarego płótna), bawet (biały fartuch krzyżowy), trzewiki profilaktyczne oraz peleryna sukienna. Obecnie taki zestaw odzieży ochronnej nie funkcjonuje. Wzory mundurów zmieniają się od lat. Głównym powodem zmian są zmieniające się trendy w modzie. Mundur miał znaczenie zarówno ochronne (zabezpieczenie skóry przed bakteriami, zakażeniem i nieczystościami), jak i estetyczne [2, 6, 12, 13, 14, 15].

Hymn pielęgniarSKI

Hymn pielęgniarSKI to uroczysta pieśń pochwalna, która chwali idee i czyny zasłużonych pielęgniarek. Hymn jest śpiewany podczas ważnych uroczystości zawodowych i ceremonii czapkowania absolwentów pielęgniarstwa i położnictwa. Treść hymnu zmieniała się na przestrzeni lat kilka razy, jednak jego treść nadal zwraca uwagę na najważniejsze wartości, postrzeganie humanitaryzmu oraz powszechną integrację zawodową [2, 6, 12, 13, 14].

Lampka Nightingale

Symbolem tym posługiwała się Florence Nightingale, która opiekowała się rannymi i chorymi żołnierzami podczas wojny krymskiej. Lampka oliwna symbolizuje ciepło, źródło niezawodności oraz życzliwości. Florence Nightingale jest uznawana za twórczynię współczesnego pielęgniarstwa [2, 6, 10, 12, 13].

Ceremonie i tradycje pielęgniarSKie

Czepakowanie

Dawniej czepakowanie było uroczystością pierwszego stopnia wtajemniczenia kandydatek do zawodu. Podczas tej uroczystości przyszłe pielęgniarSKi otrzymywały białe czepki pielęgniarSKie bez paska. W miarę postępów w kształceniu dostawały kolejne paski, które były mocowane na czepku. Postępowanie to symbolizowało przekaz informacji z zakresu przygotowania zawodowego. Obecnie wraca się do tradycji czepakowania na studiach pielęgniarSKich. Czepki wraz z czarnym paskiem są zakładane absolwentom na znak ukończenia szkoły pielęgniarSKiej. Od 2000 roku tradycyjny czepki został w pracy zawodowej zastąpiony przez metalową broszkę, która jest przypinana do munduru [2, 5, 8, 13, 14, 15].

Paskowanie

Podczas tej uroczystości zakładano jednocentymetrową aksamitkę w poprzek lub wzdłuż czepki pielęgniarSKiej. Pasek nawiązywał do wysokiego stopnia opieki pielęgniarSKiej. Ostatnie paskowanie miało miejsce w chwili zakończenia kształcenia pielęgniarSKiego w systemie pomaturalnym, czyli w roku 2002/2003. Zakładanie paska miało być, podobnie jak czepki, wyrazem wtajemniczenia zawodowego. Dodatkowo miało motywować przyszłe pielęgniarSKi do dalszego kształcenia [2, 6, 13].

Ślubowanie

To uroczysta przysięga składana przez każdą absolwentkę pielęgniarstwa i położnictwa. Ślubowanie zobowiązuje do przestrzegania założeń kodeksu etyki zawodowej pielęgniarSKi i położnej. Tekst ślubowania zmieniał się na przestrzeni lat, jednak

jego założenia (obligowanie do wdrażania zasad etyki), pozostały takie same [2, 6, 13, 14].

Międzynarodowy Dzień Pielęgniarki i Położnej

12 maja został ogłoszony Międzynarodowym Dniem Pielęgniarki i położnej w roku 1973 przez Międzynarodową Radę Pielęgniarek na kongresie w Meksyku. Data ta jest rocznicą urodzin Florence Nightingale. Międzynarodowy Dzień Pielęgniarki i Położnej ma na celu wzmacnianie struktury pielęgniarstwa na całym świecie. Podczas tej uroczystości wręczane są także wyróżnienia dla zasłużonych pielęgniarek i położnych [2, 6, 13].

Cel pracy

Celami niniejszej pracy było zbadanie, jaki stosunek do symboli i tradycji wykazują studenci kierunków medycznych i pielęgniarstwa, analiza przyczyn wycofania z użycia czepków pielęgniarstwa, oraz ocena, czy czepki pielęgniarstwa powinny wrócić do codziennego użytkowania.

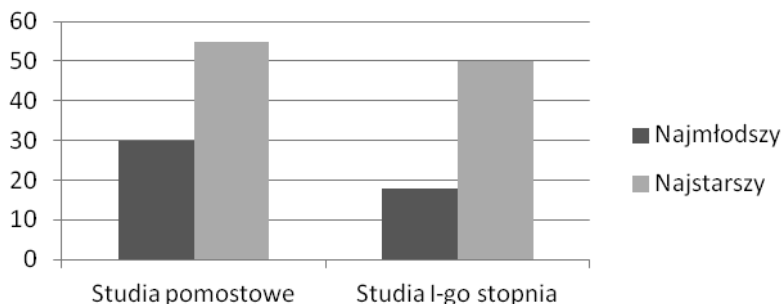
Material i metodyka

Badania zostały przeprowadzone od października do listopada 2013 roku w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie. Jako technikę badawczą wykorzystano dwa autorskie kwestionariusze ankiety: dla studentów pielęgniarstwa studiów pierwszego stopnia licencjackich, oraz dla pielęgniarek uzupełniających kształcenie na studiach pomostowych.

Zasadność powrotu do tradycji została oceniona w skali 0–5. Podano także wartość p , którą obliczono za pomocą testu Manna-Whitneya. W badaniu wzięły udział 143 osoby (78 pielęgniarek i 1 pielęgniarz oraz 61 studentek i 3 studentów pielęgniarstwa Krakowskiej Akademii). Średnia wieku pierwszej grupy wynosi 25 lat, drugiej – 42 lata. Najmłodszy uczestnicy badania ze studiów licencjackich i pomostowych mieli, odpowiednio, 18 i 30 lat, a najstarsi 50 i 55 lat (zob. wykres 1). Spośród studentów pielęgniarstwa studiów pierwszego stopnia licencjackich, 52% mieszka w mieście, a 47% na wsi. Z kolei 63% badanych pielęgniarek i pielęgniarzy zamieszkuje tereny miejskie, pozostała część (37%) tereny wiejskie. Pielęgniarki i pielęgniarze zostali poproszeni o zaznaczenie pełnionej przez nich funkcji, z czego 48% pracuje na stanowisku pielęgniarki odcinkowej, 29% jako pielęgniarka zabiegowa, a 13% jako pielęgniarka środowiskowo-rodzinna. Pozostałe pełnione stanowiska to: pielęgniarka oddziałowa, opatrunkowa, anestezjologiczna oraz rejestratorka i po-

moc stomatologiczna. Średnia długość stażu badanych wynosiła 20 lat. Najmniejszy okres pracy wynosi 7, a największy 35 lat.

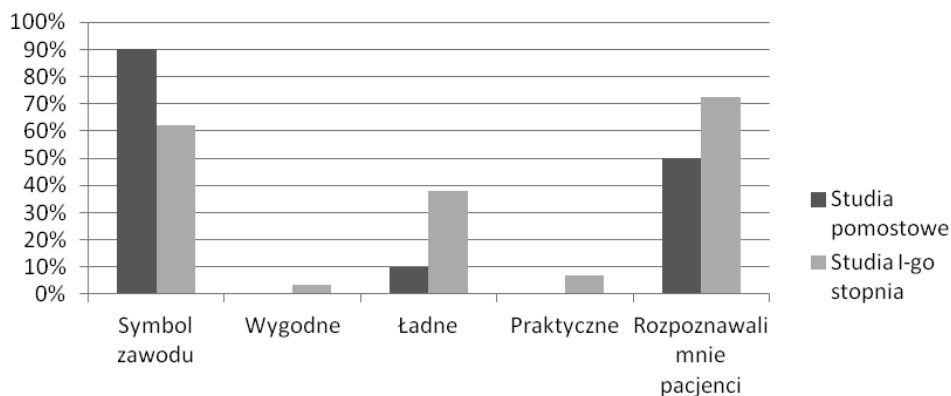
Wykres 1. Wiek najmłodszych i najstarszych studentów

Wyniki

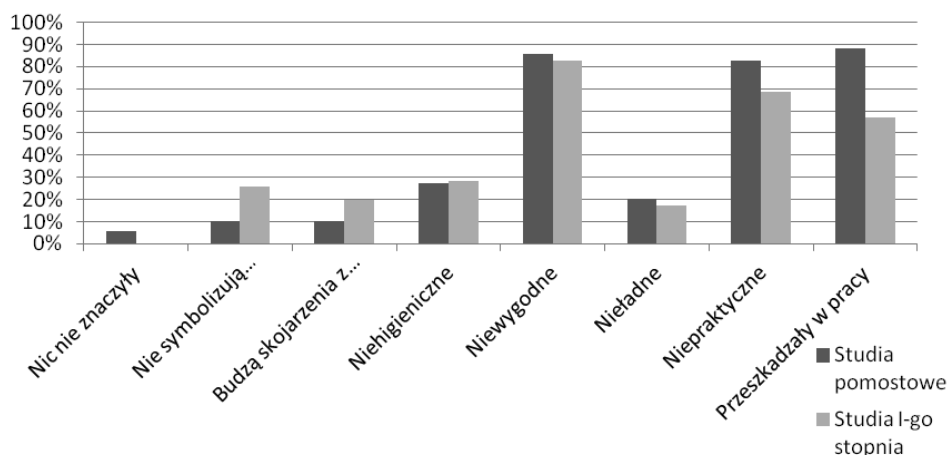
Spośród badanych pielęgniarek i pielęgniarzy, 80% nosiło w swojej pracy zawodowej czepki pielęgniarzki, a 52% przechowuje go w domu. Tylko 13% pielęgniarek uważało, że czepki pielęgniarzki powinny być ponownie noszone przez grupę zawodową pielęgniarek i położnych, ponieważ jest symbolem zawodu (90%) oraz dzięki nim personel był łatwo rozpoznawany przez pacjentów (50%). Z kolei 45% studentów pielęgniarstwa chciałoby nosić czepki pielęgniarzki, ponieważ jest symbolem przynależności zawodowej (62%) oraz umożliwia rozpoznawanie personelu przez pacjentów (72%) (wykres 2).

Wykres 2. Zasadność ponownego noszenia czepków pielęgniarzkich

Pielęgniarki i pielęgniarze, którzy uzupełniają kształcenie zawodowe na studiach pomostowych, wyrazili swoje zdanie na temat powodów, dla których czepki pielęgniarzkie nie powinny być ponownie stosowane. Najczęściej zaznaczano, że czepki pielęgniarzkie były niewygodne (86%), niepraktyczne (83%) oraz przeszkadzały w pracy (88%). Studenci studiów licencjackich na kierunku pielęgniarstwo, którzy nie chcieliby nosić czepków pielęgniarzkich, swoją decyzję uzasadniali podobnymi przyczynami (wykres 3).

Wykres 3. Powody, dla których czepki nie powinny być ponownie stosowane w pracy zawodowej pielęgniarki

Studenci zostali poproszeni o podanie czterech symboli zawodowych (wspomniane wyżej: czepki pielęgniarzkie, mundur pielęgniarzki, hymn i lampka oliwna). Żadna grupa nie wykazała się stuprocentową znajomością symboli zawodowych pielęgniarstwa, jednak studenci pielęgniarstwa wykazali się większą wiedzą na ten temat, niż pielęgniarki i pielęgniarze (tabela 1).

Tabela 1. Znajomość symboli zawodowych wśród studentów pielęgniarstwa oraz pielęgniarki i pielęgniarzy

symbol	% ankietowanych	
	studia pomostowe	studia I stopnia licencjackie
czepki pielęgniarzkie	99	95
mundur pielęgniarzki	48	83
hymn	4	42
lampka oliwna	20	67

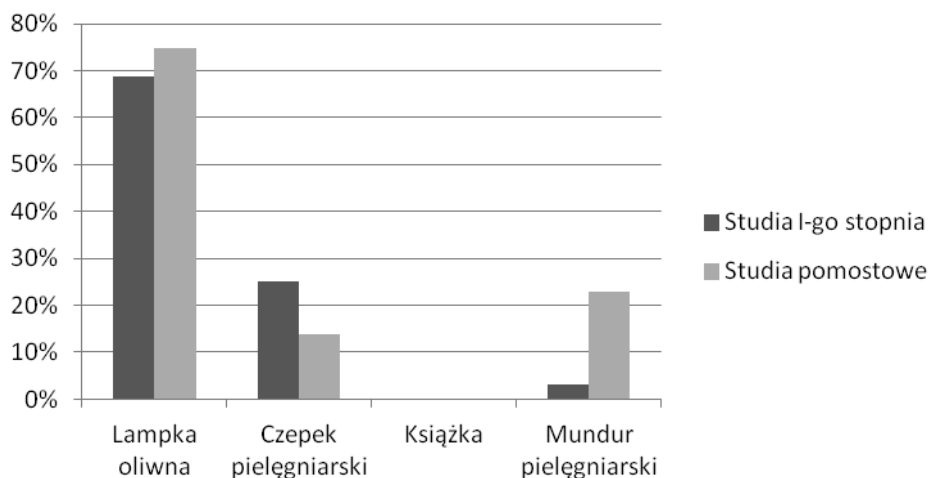
Pozostałe symbole często wymieniane przez pielęgniarki i studentów zostały przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Pozostałe symbole wymieniane przez studentów i pielęgniarki

Pielęgniarki i pielęgniarze	znaczek, biały fartuch, zegarek, wąż, tabletki, słuchawki, pigułka, pacjenci, przysięga, książka, kielich, identyfikator, kaganek, <i>Gaudeamus</i> , Z. Czarnańska, termometr, logo szkoły, igła i strzykawka, Florence
Studenci	cewnik, fartuch, kaganek, książka, strzykawka, peleryna, zegarek, ślubowanie

Podczas wojny krymskiej Florence Nightingale służyła chorym i cierpiącym żołnierzom. Chodziła od namiotu do namiotu z lampą oliwną i doglądała rannych. Żołnierze nazywali ją „damą z lampą”. Jej osoba do dziś jest więc kojarzona z lampką oliwną. Podobne skojarzenia miało 69% studentów studiów pielęgniarstwa pierwszego stopnia licencjackich oraz 75% pielęgniarek (wykres 4).

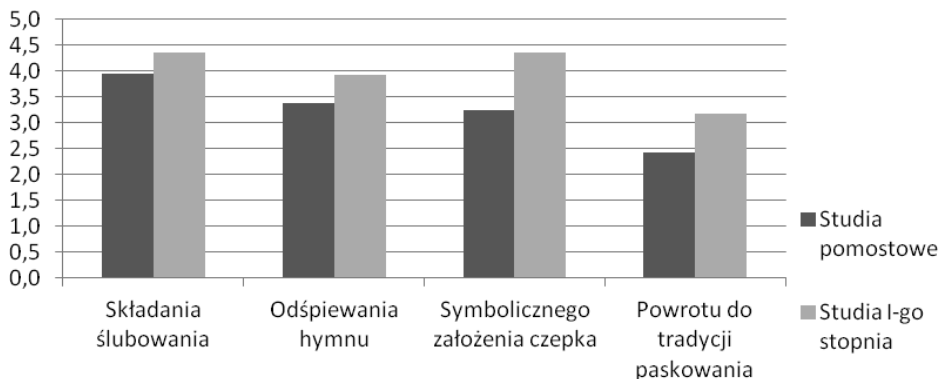
Wykres 4. Symbol zawodu pielęgniarki, który kojarzy się z osobą Florence Nightingale

Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie daty uroczystych obchodów Międzynarodowego Dnia Pielęgniarki i Położnej spośród trzech: 8 maja, 22 marca oraz 12 maja. Spośród wszystkich badanych, 96% pielęgniarek oraz 83% studentów studiów I stopnia licencjackich, wskazało poprawną odpowiedź (12 maja).

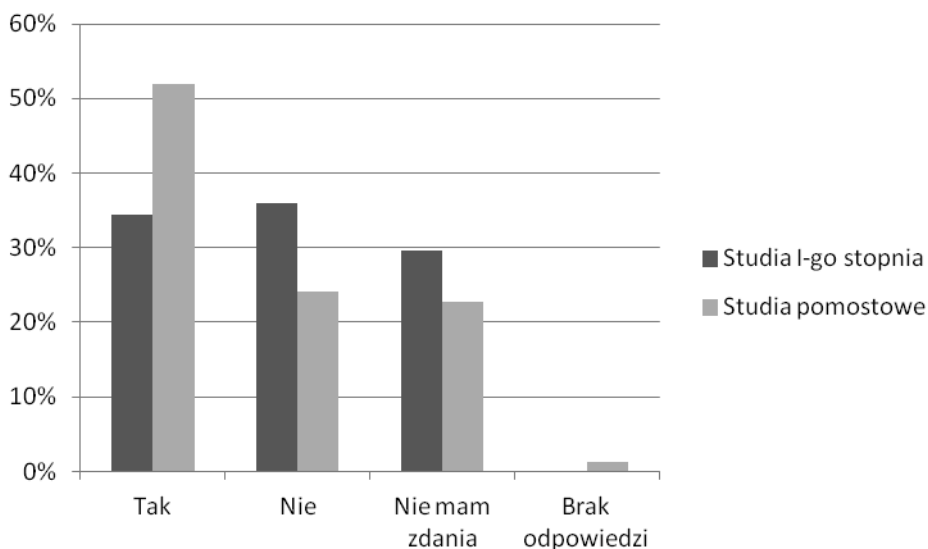
Według obu ankietowanych grup, najmniejszą potrzebą jest powrót do tradycji paskowania ($p = 0,17$) oraz odśpiewanie hymnu ($p = 0,12$). Dla obu grup zasadne jest symboliczne włożenie absolwentom czepka pielęgniarskiego ($p = 0$) oraz uroczyste odśpiewanie hymnu ($p = 0,04$) (wykres 5).

Wykres 5. Ocena zasadności składania ślubowania, odśpiewania hymnu, symbolicznego założenia czepka oraz powrotu do tradycji paskowania przez studentów pielęgniarstwa

Kultywowanie tradycji umacnia daną grupę zawodową. Dzięki niej istnieje możliwość zachowania tożsamości zawodowej oraz integracji członków grupy. Symbole i ceremonie pozwalają na nowo przeżywać ważne momenty i wydarzenia, które budowały pielęgniarstwo. Połowa (52%) badanych pielęgniarek uważała, że tradycje pielęgniarstwa są zapomnianym reliktem przeszłości, a znaczna część nie miała zdania w tej kwestii (wykres 6).

Wykres 6. Czy symbole i tradycje pielęgniarstwa są zapomnianym reliktem przeszłości?

Studenci pielęgniarstwa w trakcie kształcenia zdobywają wiedzę na temat tradycji, symboliki i ceremonii. Spośród wszystkich badanych, 81% pielęgniarek uważało, że studenci pielęgniarstwa powinni znać tradycje i symbole zawodowe. Ponadto 45% respondentów uczęszczających na studia pomostowe oraz 75% studentów uważało, że nie powinno się zrezygnować z kultywowania tradycji zawodowych na studiach licencjackich na kierunku pielęgniarstwo w obecnym systemie kształcenia.

Dyskusja

Symbole i tradycje mają na celu budowanie tożsamości zawodowej oraz kształtowanie osobowości zarówno pielęgniarek, jak i kandydatów do zawodu pielęgniarki/pielęgniarskiego. Uczestnictwo w ceremoniach umożliwia szeroko pojętą integrację oraz wymianę doświadczeń pomiędzy pielęgniarkami. Symbole zawodowe w pielęgniarstwie, takie jak czepek pielęgniarski, dodawały pielęgniarcę profesjonalizmu oraz umożliwiały łatwiejszą identyfikację personelu medycznego przez pacjentów. Dzięki symbolom zawodowym zawód pielęgniarki uznawany był za prestiżowy, a osoby, które go wykonywały, za odpowiedzialne i troskliwe.

W pracy zbadano stan wiedzy studentów pielęgniarstwa z zakresu symboliki pielęgniarskiej. Z przeprowadzonych badań wynika, że studenci znają symbole związane z zawodem pielęgniarki. Respondenci na pierwszym miejscu wymienili czepek pielęgniarski (95%), następnie mundur pielęgniarski (83%), lampkę oliwną (67%) oraz hymn (42%). Podobne wyniki uzyskano w badaniach A. Janigi i B. Ślusarskiej. Autorki przebadaly 350 studentów pielęgniarstwa z Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego. Według badanych, najlepiej odzwierciedlającymi zawód pielęgniarki symbolami są: czepek pielęgniarski (67%), mundur pielęgniarski (19%), lampka oliwna (3%) oraz hymn pielęgniarski (2%) [4]. Z kolei uczniowie liceum, którzy zostali poddani badaniom przez E. Sposób, najbardziej utożsamiali z zawodem pielęgniarki czepek (87%) [9]. Zarówno studenci Krakowskiej Akademii, jak i respondenci z badań A. Janigi oraz B. Ślusarskiej, wymieniali też inne symbole kojarzone z pielęgniarstwem, takie jak: strzykawka, identyfikator czy eskulap [4].

Do 1991 roku czepek pielęgniarski był obowiązkowym elementem umundurowania pielęgniarki i położnej. Spełniał on między innymi funkcję ochronną dla włosów. Przeprowadzone badania wskazują, że 45% studentów pielęgniarstwa Krakowskiej Akademii chciałoby nosić czepek, ponieważ jest on dla nich symbolem przynależności zawodowej (62%) oraz znakiem rozpoznawczym dla pacjentów (72%). W swojej pracy, A. Janiga i B. Ślusarska podają, że dla 32% ankietowanych studentów czepek pielęgniarski jest elementem, który pozwala odróżnić pielęgniarkę od innego personelu medycznego [4]. Podobne spostrzeżenia mają uczniowie

liceum, według których czepek pozwalał odróżnić pielęgniarkę od innych pracowników służby zdrowia (58%) [9].

Spośród 350 studentów, dla 59% lampka Nightingale jest symbolem zawodowym pielęgniarstwa [4]. Zbliżone wyniki uzyskano dla studentów Krakowskiej Akademii – 69% utożsamia osobę Florence Nightingale z lampką oliwną.

A. Janiga i B. Ślusarska zwróciły uwagę na postrzeganie tradycji zawodowych przez studentów. Najbliższą tradycją dla respondentów było czapkowanie (62%). Z kolei dla ankietowanych z Krakowskiej Akademii, najważniejszą tradycją jest symboliczne włożenie czepka oraz ślubowanie.

W pracy poruszono także temat symboliki zawodowej w pielęgniarstwie według pielęgniarek, z których 48% pracuje na stanowisku pielęgniarki odcinkowej. Podobny odsetek pielęgniarek pracujących na stanowisku pielęgniarki odcinkowej uzyskała w swoich badaniach S. Barczak i B. Ślusarska (79%) [1]. Według respondentów, symbolami, które najlepiej odzwierciedlają zawód pielęgniarki, są: czepek pielęgniarski (90%), strzykawka (38%), hymn (34%) oraz mundur (33%) [1]. Z badań przeprowadzonych wśród pielęgniarek uzupełniających kształcenie na studiach pomostowych na Krakowskiej Akademii, 99% wymieniło czepek pielęgniarski jako symbol zawodu, 48% podało mundur pielęgniarski, 20% lampkę oliwną, a tylko 4% wymieniło hymn.

Wnioski

1. Uroczyste złożenie ślubowania przez absolwentów pielęgniarstwa oraz założenie czepka pielęgniarskiego są, według badanych, najbardziej zasadnymi tradycjami.
2. Według większości respondentów, powinno się kultywować tradycje zawodowe na studiach I stopnia na kierunku pielęgniarstwo.
3. Większość studentów i pielęgniarek wśród symboli pielęgniarstwa wymieniła czepek pielęgniarski oraz mundur pielęgniarski.
4. Symbolem, który najbardziej odzwierciedla pielęgniarstwo według obu grup, jest czepek pielęgniarski.
5. Czepek pielęgniarski jest postrzegany zarówno przez pielęgniarki, jak i przez studentów jako symbol zawodu oraz element pozwalający odróżnić pielęgniarkę od pozostałego personelu medycznego.

Bibliografia

1. Barczak S., Ślusarska B., Symbolika zawodowa pielęgniarstwa w opinii pielęgniarek, [w:] B. Ślusarska, D. Zarzycka, red., *Kultywowanie symboliki w pielęgniarstwie*, Lublin 2001, 154–168.
2. Dobrowolska B., Zarzycka D., Ślusarska B., Symbole i ceremonie zawodowe pielęgniarstwa – relikw przeszłości czy wartość zawodowa?, *Problemy Pielęgniarstwa* 2009; 17 (1): 54–62.
3. Fletcher K., Image: Changing How Women Nurses Think about Themselves, *Literature Review*. 2007, 1, 207–215.
4. Janiga A., Ślusarska B., Symbolika zawodowa w opinii studentów pielęgniarstwa, [w:] *Kultywowanie symboliki...*, 132–153.
5. Łukasz K., *Materiały pomocnicze do organizowania tradycyjnych uroczystości zawodowych w szkołach pielęgniarstwa i położnych*, CKMŚKM, Warszawa 1983.
6. Niechwiadowicz-Czapka T., Symbole i ceremonie zawodowe pielęgniarstwa, Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa w Opolu, www.wsm.opole.pl/473/symbole_i_ceremonie_zawodowe_pielęgniarstwa.html [14.04.2013].
7. Polskie Towarzystwo Pielęgniarstwa, Stanowisko Polskiego Towarzystwa Pielęgniarstwa w sprawie zachowania symboliki zawodowej pielęgniarstwa w procesie edukacji zawodowej pielęgniarek.
8. Ślusarska B., Zarzycka D., Czepek pielęgniarstwa a kształcenie akademickie w zawodzie pielęgniarstwa, *Nasz Głos* 2002, 3, 10–12.
9. Sposób E., Symbolika zawodowa w opinii młodzieży licealnej, [w:] *Kultywowanie symboliki...*, 120–131.
10. Trzpieł K., Pani z lampą XXI wieku, *Poradnik Pielęgniarstwa*, www.poradnik-pielęgniarstwa.pl/promoart/29/pani_z_lampa_xxi_wieku [13.04.2013].
11. Widomska-Czekajaska T., Górajek-Jóźwik J. red., *Przewodnik encyklopedyczny dla pielęgniarek*, PZWL, Warszawa 1996, 440–441, 596.
12. Wirtualne Muzeum Pielęgniarstwa Polskiego, www.wmpp.org.pl/pl/symbole-pielęgniarstwa.html [15.03.2013].
13. Zarzycka D., Ślusarska B., Symbole i tradycje w rozwoju pielęgniarstwa, [w:] B. Ślusarska, D. Zarzycka, K. Zahradniczek red., *Podstawy pielęgniarstwa, założenia teoretyczne*, t. 1, PZWL, Warszawa 2011.
14. Zarzycka D., Ślusarska B., Szpak-Lipińska K., Symbole i tradycje zawodowe w pielęgniarstwie, [w:] *Kultywowanie symboliki...*, 69–109.
15. Zdrowe miasto, www.zdrowemiasto.pl/i/16/kraj/mundur-pielęgniarstwa-i-polozonej,6094.html [17.03.2013].